Я. В. Есіс

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

ПЛАНЫ-КАНСПЕКТЫ ЎРОКАЎ

8 клас

(I паўгоддзе)

Дапаможнік для педагогаў устаноў
агульнай сярэдняй адукацыі

Мазыр
«Выснова»
2021

Ад аўтара

Выданне складаецца з 23 планаў-канспектаў урокаў па беларускай літаратуры ў 8 класе на I паўгоддзе. Матэрыял пададзены ў адпаведнасці з вучэбнай праграмай для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання «Беларуская літаратура. 8 клас» (Мінск: НІА, 2018).

У дапаможніку прадстаўлены ўрокі па раздзелах «Уводзіны», «Роды мастацкай літаратуры», «Лірычныя песні», якія прысвечаны аналізу праграмных мастацкіх твораў для чытання і вывучэння, удасканаленню пісьмовага маўлення вучняў (творчыя ўрокі).

Прапанаваныя распрацоўкі ўрокаў пабудаваны ў залежнасці ад тэмы, накіраваны на рэалізацыю пастаўленай мэты і дасягненне акрэсленых задач. Планы-канспекты распрацаваны з улікам патрабаванняў адукацыйнага стандарта і канцэпцыі вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура», скіроўваючы ўвагу на рэалізацыю кампетэнтнага падыходу ў вывучэнні айчыннага слоўнага мастацтва.

Метадычныя распрацоўкі носяць рэкамендацыйны характар. З прапанаванага дапаможніка настаўнік зможа выбраць неабходнае і патрэбнае, на яго думку, з улікам узроўню падрыхтаванасці вучняў.

Матэрыял будзе карысны настаўнікам беларускай літаратуры, студэнтам філалагічных факультэтаў па спецыяльнасці «Беларуская філалогія».

УВОДЗІНЫ

Урок 1

ЛІТАРАТУРА ЯК ВІД МАСТАЦТВА. ЧАЛАВЕК ЯК ГАЛОЎНЫ АБ’ЕКТ ЛІТАРАТУРЫ

Мэта: мяркуецца, што напрыканцы ўрока вучні:

будуць ведаць: асаблівасці літаратуры як мастацтва слова, аб паэзіі і прозе як спосабах паказу жыцця;

авалодаюць паняццямі: эпас, лірыка, драма;

удасканаляць навыкі: складання гексаў.

Задачы выхавання і развіцця асобы вучняў: стварыць умовы для абуджэння цікавасці да нацыянальнай літаратуры; аналітычнага мыслення вучняў, навыкаў слухання і канспектавання; садзейнічаць выхаванню маўленчай культуры вучняў.

Абсталяванне: партрэты мастакоў слова і выстава кніг твораў, якія будуць вывучацца на працягу навучальнага года.

Эпіграф: «Асноўная, глабальная, пастаянная задача пісьменніка — будзіць чалавека ў чалавеку...» (Янка Сіпакоў).

Ход урока

I. Арыенціровачна-матывацыйны этап

1.1. Арганізацыйны момант. Стварэнне псіхалагічнага настрою.

1.2. Афармленне вучнёўскіх сшыткаў (рабочых).

1.3. Знаёмства з вучэбным дапаможнікам па беларускай літаратуры для 8 класа, яго структурай, асаблівасцямі выкладання прадмета.

1.4. Слова настаўніка.

— У гэтым навучальным годзе на ўроках беларускай літаратуры мы будзем адкрываць новыя імёны, чытаць мастацкія творы, пашыраць вядомае, спазнаваць індывідуальнасць мастакоў слова, пры гэтым не будзем забываць асноўнае — пазнаваць навакольны свет і таямнічы свет чалавека праз іх мастацкае адлюстраванне і ўспрыманне. Пазнанне літаратуры — гэта вельмі складаны працэс. Чытаючы, мы можам абараняцца, спачуваць, ненавідзець, любіць.

— Прыгадайце, калі ласка, творы мастацкай літаратуры, якія вы чыталі раней, летам. З якім настроем чытаўся той ці іншы твор? *(Адказы вучняў.)*

— Што асабліва запомнілася? Што выклікала радасць або засмучэнне? *(Адказы вучняў.)*

Чытанне мастацкіх твораў у нас, чытачоў, выклікае асалоду, пашырае нашы веды пра чалавека і жыццё, выхоўвае таго, хто ўмее ўважліва чытаць.

Чытанне — гэта ўменне не проста асэнсавана разумець прачытанае, але і працэс дамалёўкі вобразаў, ухваляць або адмаўляць тое, што хвалюе герояў канкрэтнага мастацкага твора.

1.5. Актуалізацыя раней вывучанага.

— На вашу думку, што з'яўляецца галоўным (ключавым) у літаратуры?

— Успомніце, што адрознівае літаратуру ад іншых відаў мастацтва.

— Што вы звычайна чытаеце?

— Які працэнт з прачытанага займае беларускамоўная літаратура? Чаму? *(Адказы вучняў.)*

1.6. Мэтавызначэнне.

Вучні самастойна фармулююць мэты ўрока, запісваюць у свае сшыткі, працягнуўшы выразы:

*даведаюся... *вызначу... *выкарыстаю...

II. Пазнавальны этап

2.1. Прыкладны змест лекцыі.

Заданне. Праслухайце, калі ласка, лекцыю «Роды і жанры мастацкай літаратуры», занатуйце яе тэзісна (па варыянтах: I — эпас, II — лірыка, III — драма). Свой адказ аформіце ў выглядзе гексаў.

Мастацкія творы адрозніваюцца па спосабе адлюстравання рэчаіснасці (знешні ці ўнутраны па адносінах да аўтара свет), спецыфіцы вобразнасці, мастацкай форме, аб'ёме, моўным афармленні, асаблівасцях эстэтычнага ўспрыняцця.

Літаратурныя роды і жанры сфарміраваліся яшчэ ў Старажытнай Грэцыі. Таму нам трэба заглянуць у далёкую гісторыю чалавецтва. Вучоныя называюць першабытным сінкрэтычным мастацтвам такое, у якім яшчэ былі зліты ў адзінае цэлае танец, музыка і слова. Менавіта так нашы далёкія продкі паведамлялі адно аднаму пра ўдалае паляванне ці перамогу над ворагам.

Розныя віды мастацтва маюць агульныя карані. Яшчэ цяжэй правесці мяжу паміж рознымі родамі, відамі і жанрамі літаратуры. Тым не менш мяжа гэтая ёсць, і менавіта яна вызначае мастацкую спецыфіку твора.

Паэзія — адзін з асноўных відаў мастацтва слова, эмацыянальна-вобразная вершаваная творчасць, якой уласціва павышаная эмацыянальнасць і музычны пачатак.

Проза — адзін з двух асноўных відаў літаратурна-мастацкай творчасці, невершаваная літаратура, якая не мае закончанай сістэмы рытмічных паўтораў і развітых вобразна-выяўленчых сродкаў.

Непасрэднай залежнасці ад прозы ці паэзіі падзел твораў на роды (эпас, лірыка, драма) не мае, аднак усё ж эпічныя творы часцей пішуцца прозай, лірычныя адносяцца да паэзіі, драма ж можа выкарыстоўваць як празаічную (у сучаснай літаратуры часцей), так і паэтычную (звычайна ў старажытнасці і ў XVIII — XIX стагоддзях) форму.

Падзел літаратуры на роды і жанры склаўся ў антычнай літаратуры. Самы старажытны род літаратуры — эпас, які паведамляе пра падзею — таксама з самага пачатку быў рытмізаваны. Гамераўскія «Іліяда» і «Адысея» — эпічныя творы — мелі вершаваную форму. Калі чалавецтва зразумела значнасць асабістых пачуццяў кожнага, узнікла лірыка — вершаваныя творы, якія ў Старажытнай Грэцыі выконваліся пад акампанімент музычнага

Урок 23

ПАДАГУЛЬНЕННЕ. ЛІРЫКА І ЛІРЫЧНЫЯ ЖАНРЫ

Мэта: мяркуецца, што напрыканцы ўрока вучні:

будуць ведаць: асаблівасці пабудовы раздзела «Голасам душы і сэрца», умець вызначаць жанр лірычнага твора;

авалодаюць паняццямі: лірыка, лірычныя жанры;

удасканаляць навыкі: складання гексаў.

Задачы выхавання і развіцця асобы вучняў: стварыць умовы для абуджэння цікавасці да нацыянальнай літаратуры; аналітычнага мыслення вучняў, навыкаў слухання і канспектавання; садзейнічаць выхаванню маўленчай культуры вучняў.

Абсталяванне: зборнікі беларускай паэзіі.

Эпіграф: Народ — пясняр, народ — паэт.
Народ без паэзіі? Недарэчнасць.
Паэзія — самы няўлоўны сакрэт,
Які не будзе нікім рассакрэчаны. (Пімен Панчанка).

Ход урока

І. Арыенціровачна-матывацыйны этап

1.1. Арганізацыйны момант. Стварэнне псіхалагічнага настрою.

1.2. Мэтавызначэнне.

Вучні самастойна фармулююць мэты ўрока, запісваюць у свае сшыткі, працягнуўшы выразы:

*даведаюся... *вызначу... *выкарыстаю...

ІІ. Пазнавальны этап

2.1. Настаўнік выразна чытае верш «Вечны запавет» А. Лойкі на памяць.

2.2. Слова настаўніка.

Працэсу стварэння лірычнага твора папярэднічае нейкае ўнутранае пакліканне ці назапашванне эмоцый, думак. Для гэтага дастаткова літаральна дробязі: рэплікі, руху, промня на вадзе ці ў люстэрку, начніцы ў святле, вулічнага ліхтара. Імгненне — і ўнутры нешта затрымцела, запаланіла ўсю істоту, звяла свядомасць да аднаго — да ўслухоўвання ў самога сябе, дзе з нейкіх

Літаратура

1. Беларуская літаратура: зборнік творчых заданняў для тэматычнага кантролю: 5—9 класы : дапам. для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання / І. М. Гоўзіч [і інш.]. Мінск, 2012.
2. *Есіс, Я. В*. Беларуская літаратура: планы-канспекты ўрокаў. 8 клас (І паўгоддзе) : дапам. для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі / Я. В. Есіс. Мазыр, 2017.
3. *Карухіна, В. А*. Урокі беларускай літаратуры ў 8 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі, з бел. і рус. мовамі навучання / В. А. Карухіна, П. І. Лявонава, І. М. Слесарава. Мінск, 2006.
4. *Лявонава, П. І.* Беларуская літаратура ў 8 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання / П. І. Лявонава, В. І. Русілка, І. М. Слесарава. Мінск, 2012.
5. *Лявонава, П. І.* Беларуская літаратура: 8 клас: тэставыя і тэматычныя заданні : дапам. для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі, з бел. і рус. мовамі навучання / П. І. Лявонава, І. М. Слесарава. Мінск, 2005.
6. *Ляшук, В. Я*. Вывучэнне творчасці Максіма Багдановіча ў школе : дапам. для настаўнікаў / В. Я. Ляшук. Мінск, 2008.
7. *Ляшук, В. Я*. Вывучэнне творчасці Якуба Коласа ў школе : дапам. для настаўнікаў / В. Я. Ляшук. Мінск, 2006.
8. *Навуменка, І. Я*. Вывучэнне творчасці Максіма Багдановіча ў школе : дапам. для настаўнікаў / І. Я. Навуменка, Т. І. Мароз. Мінск, 2001.
9. *Пінголь, І. А*. Беларуская літаратура: 8 клас: дыдактычныя і дыягнастычныя матэрыялы : дапам. для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання / І. А. Пінголь. Мінск, 2019.
10. *Рубцава, Л. У*. Літаратурныя міні-тэсты па раздзеле «Лірычныя жанры» / Л. У. Рубцава // Беларуская мова і літаратура. 2014. № 10. С. 21—23.
11. *Русілка, В. І.* Незвычайнае літаратуразнаўства: вывучэнне твора ў яго родавай і жанравай спецыфіцы: 8 клас : дапам. для настаўнікаў агульнаадукацыйных устаноў з бел. і рус. мовамі навучання / В. І. Русілка. Мінск, 2010.

Змест

Ад аўтара . . . 3

УВОДЗІНЫ

Урок 1. Літаратура як від мастацтва. Чалавек як галоўны аб'ект літаратуры . . . 4

РОДЫ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Урок 2. Рыгор Барадулін. Верш «Трэба дома бываць часцей» . . . 10
Урокі 3—4. Віктар Карамазаў. Апавяданне «Дзяльба кабанчыка» 15
Урок 5. Аляксей Дудараў. Меладрама «Вечар» . . . 23
Урокі 6—7. Аляксей Дудараў. Меладрама «Вечар». Характары стыка герояў твора . . . 27
Урок 8. Падагульненне. Тры мастацкія аблічча адной праблемы 33

ЛІРЫЧНЫЯ ЖАНРЫ

Урок 9. Народныя песні. «Бяроза з лістом...», «Зелянеюць, зеленеюць лугі, сенажаці...» . . . 37
Урок 10. Грамадзянская лірыка. Янка Купала. Верш «Спадчына» 41
Урок 11. Максім Багдановіч. Верш «Слуцкія ткачыхі» . . . 47
Урок 12. Уладзімір Караткевіч. Верш «Беларуская песня» . . . 52
Урок 13. Філасофская лірыка. Максім Танк. Верш «Шчасце» . . . 58
Урок 14. Анатоль Вярцінскі. Верш «Жыццё даецца, каб жыццё тварыць...», Генадзь Пашкоў «Пазвоніць аднойчы вясна...» 64
Урок 15. Інтымная лірыка. Аркадзь Куляшоў. Верш «Бывай...» . . . 73
Урок 16. Максім Багдановіч. Верш «Раманс» . . . 78
Урок 17. Пятрусь Броўка. Верш «Пахне чабор» . . . 83
Урок 18. Пейзажная лірыка. Якуб Колас. Урывак «О, край родны, край прыгожы!..» (з паэмы «Сымон-музыка)», Міхась Башлыкоў «Верасень» . . . 88
Урок 19. Максім Багдановіч. Верш «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...» . . . 95
Урок 20. Класічныя (цвёрдыя) формы верша. Максім Багдановіч. «Санет» («Замёрзла ноччу шпаркая крыніца...»), Анатоль Вярцінскі. Актава. «Свяці, кахання чыстая зара!..» . . . 100
Урок 21. Максім Багдановіч. «Трыялет» («Калісь глядзеў на сонца я...»), Данута Бічэль. «Трыялет» («Лёгкія сняжынкі ў цішы...») . . . 108
Урок 22. Творчая работа. Водгук на лірычны твор . . . 114
Урок 23. Падагульненне. Лірыка і лірычныя жанры . . . 116

Літаратура . . . 119